

**SAVOD O'RGATISH JARAYONIDA BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI
NUTQINING FONETIK RIVOJLANISHINI TAKOMILLASHTIRISH**

Esirgapova Nargiza Mansurjon qizi

Abdimuratova Alfiya Baxt qizi

Navoiy davlat universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi 1-kurs magistrantlari

E-mail: esirgapovanargiza261@gmail.com

E-mail: alfiyabdimuratova5@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 09.04.2026

Revised: 10.04.2026

Accepted: 11.04.2026

KALIT SO'ZLAR:

*Savod o'rgatish,
fonetik rivojlanish,
boshlang'ich ta'lim,
talaffuz, fonematik
eshituv, nutq
madaniyati.*

Mazkur maqolada savod o'rgatish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqining fonetik rivojlanishini takomillashtirish masalalari yoritilgan. O'quvchilarda tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, fonematik eshituvni rivojlantirish, og'zaki nutq ravonligini shakllantirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida samarali metodlardan foydalanish bo'yicha ilmiy-nazariy va amaliy tavsiyalar berilgan.

Boshlang'ich ta'lim tizimida savod o'rgatish jarayoni o'quvchilarning keyingi bilim olish bosqichlari uchun mustahkam poydevor vazifasini bajaradi. Ayniqsa, ushbu jarayonda o'quvchilarning nutqiy faoliyatini shakllantirish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, so'zlarning fonetik tuzilishini anglash hamda fonematik eshituvini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Nutqning fonetik rivojlanishi nafaqat o'qish va yozish ko'nikmalarini

shakllantiradi, balki bolaning tafakkuri, muloqot madaniyati va til kompetensiyasining rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Hozirgi kunda boshlang'ich sinflarda savod o'rgatish metodikasini takomillashtirish, ayniqsa fonetik rivojlanish bilan bog'liq jihatlarni chuqur o'rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki ayrim o'quvchilarda tovushlarni farqlash, talaffuz qilish va so'z tarkibini tahlil etishda qiyinchiliklar kuzatiladi. Nutqning fonetik rivojlanishining nazariy asoslariga shu o'rinda bir nazar tashlasak fonetik rivojlanish alohida o'rin tutadi.

Fonetik rivojlanish deganda o'quvchilarning nutq tovushlarini eshitish, farqlash, to'g'ri talaffuz qilish hamda ularni yozuvda ifodalashga tayyorligi tushuniladi. Bu jarayon quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- fonematik eshituvni rivojlantirish;
- artikulyatsion apparatni faollashtirish;
- tovushlarni tahlil va sintez qilish;
- so'z va gap ohangini to'g'ri qo'llash;
- ravon va aniq talaffuzni shakllantirish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ayniqsa unli va undosh tovushlarni farqlash, jarangli va jarangsiz undoshlarni to'g'ri aytish, urg'u va intonatsiyaga rioya qilish muhim metodik vazifalardan biri sanaladi. Savod o'rgatish jarayonida o'quvchilarning fonetik rivojlanishini takomillashtirish uchun zamonaviy pedagogik metodlardan samarali foydalanish muhimdir. Ayniqsa, interfaol metodlar, didaktik o'yinlar va amaliy mashqlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy faoliyatini faollashtirishga xizmat qiladi.

Birinchi, fonematik eshituvni rivojlantirish mashqlari muhim o'rin tutadi. O'qituvchi o'quvchilarga tovushlarni tinglash, ularni bir-biridan farqlash va qaysi tovush bilan boshlanishini aniqlashga doir topshiriqlar beradi. Masalan, "Qaysi tovushni eshitding?", "So'z boshidagi tovushni top", "Bir xil tovushli so'zlarni ajrat" kabi mashqlar bolalarda eshitish sezgirligini oshiradi.

Ikkinchi, artikulyatsion mashqlar orqali tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish ko'nikmasi shakllantiriladi. Bunda lab, til va jag' harakatlarini rivojlantiruvchi mashqlar, tez aytishlar, she'r va topishmoqlardan foydalanish yaxshi samara beradi. Masalan, "sh", "s", "r", "l" kabi tovushlarni talaffuz qilishda maxsus nutq apparatini faollashtiruvchi mashqlar o'tkaziladi.

Uchinchi, tovush tahlili va sintezi savod o'rgatishning asosiy metodik vositalaridan biri hisoblanadi. O'quvchilar so'z tarkibidagi tovushlarni ketma-ket sanash, ularning o'rnini aniqlash va tovushlardan yangi so'zlar hosil qilish orqali fonetik tahlil qilishni o'rganadilar. Masalan, "olma" so'zini tovushlarga ajratish: o-l-m-a.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini rivojlantirish fonetik taraqqiyotning muhim ko'rsatkichidir. Shu sababli dars jarayonida suhbat, hikoya qildirish, rasm asosida gap tuzish, rolli o'yinlar va dialoglardan foydalanish tavsiya etiladi. Ayniqsa, multimedia vositalari, audio yozuvlar, talaffuz namunalari eshittirish va interaktiv taqdimotlar o'quvchilarning nutqini aniq va ravon shakllantirishga yordam beradi. Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali o'quvchilar tovushlarni to'g'ri eshitish va takrorlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Shuningdek, kichik yoshdagi bolalar uchun didaktik o'yinlar juda samarali vosita hisoblanadi. Masalan: "Tovushni top", "So'z yasash", "Kim tez aytadi?", "Ortiqcha tovushni aniqla" kabi o'yinlar o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va fonetik ko'nikmalarni mustahkamlaydi.

O'qituvchi savod o'rgatish jarayonida quyidagi metodik tavsiyalarga amal qilishi maqsadga muvofiq:

1. Har bir darsda fonetik mashqlarga alohida vaqt ajratish;
2. Tovushlarni talaffuz qilishda individual yondashuvni qo'llash;

Xulosa qilib aytganda, savod o'rgatish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqining fonetik rivojlanishini takomillashtirish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Fonematik eshituv, to'g'ri talaffuz, tovush tahlili va sintezi, og'zaki nutqni rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning savodxonligini mustahkamlaydi. Bu esa ularning keyingi ta'lim bosqichlarida muvaffaqiyatli o'qishiga mustahkam zamin yaratadi.

3. Nutqida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar bilan qo'shimcha ishlash;
4. Og'zaki nutqni rivojlantiruvchi o'yin va mashqlardan muntazam foydalanish;
5. Ota-onalarni uy sharoitida talaffuz mashqlariga jalb etish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Matchonov S., Bakiyeva H., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Xolboyeva G. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Ishonchli hamkor, 2021. – 644 b.
2. Abdullayeva Q., Nazarov R., Yo'ldosheva Sh. Savod o'rgatish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1996. – 11 b.
3. G'afforova T., G'ulomova X., Eshturdiyeva G. 1-sinfda savod darslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1996. – 6–7 b.

-
4. Ernazarov G'. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: Ilm ziyo, 2013. – 9 b.
 5. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
 6. Davlat ta'lim standarti. Boshlang'ich ta'lim DTS. – Toshkent, 2021.
 7. G'ulomov A., Qosimova K. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
 8. Atamurodova G. Boshlang'ich sinflarda talaffuz mashqlari ishlab chiqish tizimini shakllantirishda savod o'rgatish darslarining o'rni va ahamiyati // Obrazovanie i innovatsion issledovaniya. – 2021.

